

רבי מאיר סובר כן בבא מציעא [יב ב], אם כן הוא התנא ששנה ברייתא זו.

וקתני בברייתא: גם פירות ושבח פירות.

שבח פירות היכי דמי?

כגון שגזול שדה מחבירו ומכרה לאחר והשביחה הקונה, והרי היא יוצאה מתחת ידו של הקונה, על ידי הנגזול שלוקח את הקרקע לאחר שהוכיח בבית דין שהיא שלו, כשהוא הקונה גובה מהגזולן תשלום עבור

השדה שמכר לו באחריות — גובה את צח-ב הקרן כלומר מה ששילם עבור השדה גובה אף מנכסים משועבדים שהיו ברשות המוכר בשעת המכירה, כיון שכתב לו המוכר בשטר המכירה שהוא משעבד את נכסיו לשלם לו מהם אם יקחו ממנו את הקרקע שמוכר לו.

ואת השבח שהשביח הקונה בשדה, גובה מן המוכר רק מנכסים בני חורין, לפי שהשבח אינו סכום קצוב.

והטעם שצריך לגבות את השבח מהמוכר, משום דאתא בעל ארעא שבא בעל הקרקע [הנגזול] ושקיל ארעיה ושביחיה ולקח את הקרקע עם השבח שהשביח בו ועם הפירות.

מאי לאו האם לא מדובר בקונה עם הארין, דלא ידע דקרקע נגזלת או אינה נגזלת, ואם כן בשוגג עשה כאשר קנה מהגזולן, שסבור היה שיש גזילה בקרקעות, וכיון שמדובר לאחר יאוש, קנאה הגזולן⁽⁷⁾, ואפילו הכי

משועבדים, אבל את השבח והפירות גובה רק מנכסים בני חורין, לפי שאינם קצובין, ולא יכלו הקונים ליהזר לא לקנות מהמוכר נכסים כנגד השבח והפירות.

ב. והמקבל עליו בזמן הקידושין לזון בן אשתו ובת אשתו שהיו לה מנשואין קודמים, אף הם אינם גובים מנכסים משועבדים, לפי שאין המזונות קצובין, ולא נכתב בשטר.

ג. ונתן חוב [שטר חוב] שאין כתוב בו אחריות, שלא כתוב בשטר כי הנכסים משועבדים לפרעון החוב.

ד. וכתובת אשה שאין כתוב בה בכתובה אחריות, שהנכסים משועבדים לפרעון הכתובה.

ומזה שכתוב בברייתא כי שטר שאין בו אחריות אינו גובה מנכסים משועבדים, מוכח כי אם לא נכתב תנאי של אחריות בשטר לשעבד את הנכסים לפרעון, אין אומרים שזו טעות סופר ששכח ולא כתב אחריות וכיון שזו טעות הרי זה כאילו נכתבה במפורש, אלא שטר שאין כתובה בו אחריות, אינו יכול לגבות מנכסים משועבדים.

מאן שמעת ליה דאמר מי הוא התנא ששמענו אותו שסובר כן, שתנאי של אחריות נכסים שלא נכתבה בשטר לאו טעות סופר הוא?

7. כך ביאר הראב"ד בשיטה מקובצת.

הרשב"א והתוס' רא"ש והפני יהושע מקשים, מדוע לא אמרו בגמרא בפשיטות, מאי לאו בלוקח שאינו יודע כי הקרקע גזולה והוא שוגג,

ומכל מקום קנסו אותו חכמים להשיב את השבח.

ותירץ הרשב"א, שהגמרא ידעה כי אם היתה מקשה שמדובר בלא ידע שהקרקע גזולה, ידחו

השבח, תוספת הערך שבאה על ידי הצביעה לא צריך לשלם.

ואי סלקא דעתך כי רבי מאיר בשוגג נמי קנים, אם כן לדעתו דמי צמרו ושבחו בעי למיתבא ליה צריך הוא לתת, שהקנס היה על השבח שיתנו לבעל החפץ.

אלא לאו שמע מינה מכך שרבי מאיר לא חייב את הצבע לתת את השבח: כי רק בהשביח חפץ שאינו שלו **במזיד**, אז קנים אותו לתת את השבח, אבל בהשביח חפץ שאינו שלו **בשוגג לא קנים**.

ומסקינן: **אכן שמע מינה** שכך היא דעת רבי מאיר.

עד כאן ביארה הגמרא את שיטת רבי מאיר, כעת תבאר הגמרא את שיטת רבי יהודה ורבי שמעון בברייתא שם.

שנינו באותה ברייתא: **רבי יהודה אומר: גזילה חוזרת בעיניה** כמות שהיא עכשיו לאחר השינוי. ומוסיף לשלם את דמי הגיזות והעובר כמו שהיו שווים בשעת הגזילה, ואינו משלם את שבח הגיזות והוולד שהשביחו אצלו, כי הם נשתנו וכעת הם שייכים לו, ואינו חייב אלא תשלום על הגזילה כמו שהיתה בשעת הגזילה. **רבי**

שהיה הלוקח שוגג, בכל זאת **קאתי בא בעל קרקע ושקיל לארעא ושבחה** ולקח את הקרקע עם השבח, והלוקח אינו מקבל מהגוזל אפילו את ההוצאות שהיו לו עבור השבח⁽⁸⁾.

ושמע מינה: שרבי מאיר סובר, כי אפילו אם היתה אצלו הגזילה **בשוגג נמי קנים**, ומחייב להשיב גם את השבח לנגזל.

אמרי לדחות: **לא**, אפשר להעמיד את הברייתא **בלוקח תלמיד חכם וידע שלגזולן** אין זכות קנין בקרקע זו, ובאופן זה יש עליו קנס להשיב גם את השבח לבעלים.

ואין להוכיח מברייתא זו אם לדעת רבי מאיר קונסים אף אדם שהחזיק גזילה בשוגג והשביחה, שצריך להשיב אף את השבח.

תא שמע לפשוט את הספק מהמשנה לקמן [ק ב] ששנינו: אם נתן צמר לצבע **לצבוע** לו את הצמר בצבע **ארום וצבעו** בצבע **שהור**, או נתן לו לצבועו בצבע **שהור וצבעו** בצבע **ארום**, היינו ששינה ממה שהתנה עמו בעל הצמר. **רבי מאיר אומר: נתן לו הצבע את דמי צמרו**.

ומדויק בדברי רבי מאיר כי רק **דמי צמרו אין**, צריך לשלם, אבל **דמי צמרו ושבחו**

קרוב למזיד כמו גבי עם הארץ שידע כי הקרקע גזולה וסבור היה שהקרקע נגזלת.

התורת החיים תירץ, כי סתם גזילה יש לה קול ויודעים שהקרקע גזולה, ולכן אין הוה אמינא להעמיד את הברייתא בשוגג שהלוקח לא ידע כי הקרקע גזולה.

8. וגרע מיורד לשדה חבירו שלא ברשות

כי מדובר במזיד — שידוע שהיא גזולה, ולכן הקשו: מאי לאו בעם הארץ שאינו יודע כי הקרקע אינה נגזלת, משום שסתם קונה הוא עם הארץ, או משום שאם מדובר בתלמיד חכם יקשה קושית התוספות מדוע יש לו שבח.

תוס' הרא"ש בשיטה מקובצת מתרץ, כי בשוגג גמור שלא ידע כי הקרקע גזולה לא קונסים, וכל הספק בגמרא הוא רק אם היה שוגג

כעת על הגזילה חוזר לנגזל, ואם חוזר ותובע הנגזל את הגיזה והוולד שהיו בשעת הגזילה, צריך הגזולן לשלם את דמיהם, שקנאם בשינוי, אבל אם השבח נמצא על הגזילה, חוזר הוא לנגזל.

ורבי שמעון סבר: כי אפילו שבח הנמצא על הגזילה **דגזולן הוי**, ונוטלו הגזולן, כיון ששינוי קונה, ואינו משלם אלא דמים כפי הערכת שווי הגזילה בשעת הגזילה.

רב פפא אמר לבאר את מחלוקת רבי יהודה ורבי שמעון באופן אחר:

דכולי עלמא לדעת הכל בין לרבי יהודה ובין לרבי שמעון — **שבח שעל גבי גזילה דגזולן הוי**, כיון ששינוי קונה, ומה שאמר רבי יהודה בבבביתא שהגזילה חוזרת בעיניה, הכוונה שחוזרת בעיניה כמו שהיתה בשעת הגזילה בלא השבח.

והבא, לענין תשלום לגזולן עבור השבח שהשביח בגזילה, לשלם לו **למחצה**, לשליש ולרביע מן השבח כדרך מנהג המדינה למקבלי בהמות להשביחן לזמן גדול כזה, **קמיפלגי נחלקו**.

רבי יהודה סבר: שבח שעל גבי גזילה כוליה דגזולן הוי.

ורבי שמעון סבר: רק **למחצה**, לשליש ולרביע מן השבח הוא דשקיל גזולן, שהוא נחשב כמי שלקח את הבהמה לטפל בה

שמעון אומר: רואין אותה את הגזילה כאילו היא שומא [הוערכה] אצלו בכסף, כלומר: משלם כפי הערכת שוויו בשעת הגזילה.

מאי בינייהו מה ההבדל בין שתי השיטות? כי לכאורה לפי שתיהם אינו צריך לתת לנגזל את השבח, והוא נשאר אצלו.

אמר רב זביד: בשבח שעל גבי גזילה **קמיפלגי**, שהשביחה הגזילה ברשות הגזולן ועדיין לא נטל את השבח ממנה, כגון שהיתה הפרה ריקנית ונתעברה, או שכעת טעונה גיזה. בשבח זה חולקים רבי יהודה ורבי שמעון מה דינה⁹.

רבי יהודה סבר: כי שבח זה דנגזל הוי, כי יש לפרש את דברי רבי יהודה בבבביתא שהגזילה חוזרת בעיניה לבעליה בין אם השביחה ובין אם פחתה, כמות שהיא בשעת תביעת בית דין כך היא חוזרת, אלא שבאופן שפחתה, כגון שגזזה או ילדה, משלם הגזולן את הפחתה, כי הנגזל תובע ממנו גם את דמי הגזיזה והעובר שגזל ממנו.

ורבי יהודה חולק על רבי מאיר בזה, שרבי מאיר אמר כי גם השבח שניטל מן הגזילה צריך לתת לבעל הגזילה, ואף על פי שקנה הגזולן את הגיזה והוולד בשינוי, רואים את השבח כאילו הוא נמצא עדיין על הגזילה ורואים אותה כאילו לא נגזזה וילדה, ומשלם את כל השבח מדין קנס.

ואמר לו רבי יהודה, כי רק השבח הנמצא

9. הרשב"א [לעיל ד"ה הגזולן] והתוס' הרי"ד [אות י'] והרמב"ן במלחמות [סוף ד"ה ועוד כתב] ביארו כי מחלוקת רבי יהודה ורבי שמעון הוא באופן שגזל בהמה ריקנית ונתעברה אצלו,

שמקבל את ההוצאה כמו שכתבו התוספות. ויורד לשדה חבירו שלא ברשות לא קנסו אותו, כיון שעשה את השבח עבור הבעלים ולא התכוון לקחת לעצמו.

אלא לרב פפא דאמר כי בין לרבי יהודה ובין לרבי שמעון, שבח שעדיין על גבי הגזילה דגזולין הוי.

קשה, הא משנה זו מני דעת מי היא? הרי היא לא דעת רבי יהודה ולא דעת רבי שמעון, וכל שכן שאינה דעת רבי מאיר, כי כתוב ברישא של המשנה: גזל פרה מעוברת וילדה, או גזל רחל טעונה וגזזה, משלם דמי פרה העומדת לילד וכו', ולדעת רבי מאיר משלם גיזות וולדות כשוויים עכשיו בשעת ההשבה.

ומתרצינן: אמר לך רב פפא: הוא הדין אפילו לא ילדה נמי, רק בשעת הגזילה הוא דמשלם, בלא השבח שהשביחה אצל הגזולין.

והא דקתני במשנה ילדה, היינו איידי דנסיב רישא אגב שנקט ברישא מקרה של ילדה כדי להשמיענו שאינו משלם גיזות וולדות כשוויים עכשיו, אלא דמי פרה העומדת לילד⁽¹¹⁾, לכן נסיב סיפא נמי נקט גם בסיפא

ולשהביחה, ולכן אינו מקבל את כל הרווחים אלא רק את חלקם, כנהוג באותו מקום בתשלומי מלאכה זו⁽¹⁰⁾.

הגמרא מקשה על דברי רב פפא בביאור מחלוקת רבי יהודה ורבי שמעון, ממשנתינו.

תנן [לעיל צג ב]: גזל פרה ונתעברה אצלו וילדה, וכן אם גזל רחל ונטענה אצלו בצמר וגזזה — משלם בשעת הגזילה בלא העובר והצמר.

ומדויק מהמשנה: כי רק אם ילדה — אין [כן] משלם כשעת הגזילה, אבל אם לא ילדה ועדיין היא מעוברת — הדרא בעינא היא חוזרת בעינה כמות שהיא.

אם כן בשלמא לרב זביד דאמר שבח שעל גבי גזילה שעדיין לא לקחו הגזולין, שבח זה דנגזל הוי לרבי יהודה.

אם כן הא משנה זו מני דעת מי היא? דעת רבי יהודה היא.

ולרביע. ואם דרך הנגזל לטרוח בעצמו, מעיקר הדין הגזולין היה צריך לקבל רק את תשלום ההוצאה, ומשום תקנת השבים מקבל כמו אריס.

11. ואם השביחה ולא ילדה לדעת כולם אין בזה שינוי ואינו קונה את השבח, ומשום כך העמידו ברישא באופן שילדה, כי אז קנאה בשינוי ומשלם דמי פרה העומדת לילד. כך ביאר הרמב"ן במלחמות [סוף ד"ה ועוד כתב], וכן ביאר החזו"א [סימן טז יז ד"ה ושם, וסימן יז ג ד"ה נראה] בכוונת הגמרא כאן.

אמנם לשיטת הרמב"ם [גזילה ב ד] הסובר כי אם גזל מעוברת וגדל העובר ועדיין לא ילדה, נחשב שינוי וקונה. מקשה האבן האזל, מדוע הרישא מדברת דווקא באופן שילדה. ומתוך, כי

אבל אם גזל מעוברת וברשות הגזולין גדל העובר ועדיין לא ילדה לדעת כולם אין כאן שינוי ואין לגזולין חלק בשבח.

אבל רש"י לעיל [ע"א ד"ה גזילה] מבאר כי רבי יהודה מדבר אף בגזל מעוברת. גם הסמ"ע [סימן שסב יז] נראה שלמד כמו רש"י כי הברייתא מדברת בגזל מעוברת.

10. לכאורה קשה, כי הגזולין משיבח נגד רצון הנגזל, ואם כן דינו צריך להיות כמו יורד לשדה חבירו שלא ברשות שאינו נוטל אלא את תשלום הוצאותיו. ומבאר החזון איש [סימן יז יד], כי אם דרך הנגזל למסור לאריס להשביח אז מן הדין נוטל הגזולין כמו אריס למחצה לשליש

ואלו הן:

א. בן בכור מעריך לבן פשוט את השבח שהשביח בירושה ומשלם לו את השבח בממוץ. שאם עבדו שניהם בנחלה משותפת שירשו מאביהם, ואחר כך חילקו את הירושה ביניהם, צריך הבכור [המקבל פי שנים] להחזיר לפשוט חצי מן השבח שהשביח בחלק הנכס שירש בבכורה יתר על אחיו, כגון אם הם השביחו בירושה שבח בשווי י"ב זוז, וכשנטל האח הבכור בירושה פי שנים קיבל בחלקו שבח בשווי ח' זוז, יוצא שקיבל ד' זוז מן השבח בחלק הבכורה, וצריך לתת חציו לאח הפשוט, דהיינו ב' זוז, כי אין לו ליטול פי שנים מן השבח שהשביחו האחים, אלא רק מן הקרקע. וכשמשלם הבכור לאח הפשוט עבור השבח, אינו חייב לתת לו מן הקרקע, אלא אם הבכור רוצה משלם לו בממוץ.

ב. ובעל חוב ללוקה, בעל חוב הגובה בחובו מקרקע משועבדת לו, שמכר הלווה לאדם אחר, אין לו זכות לגבות בחובו ממה שהשביח הקונה בקרקע, והרי הוא משלם לקונה עבור מה שהשביח את הקרקע בכסף ואינו צריך לתת לו מגוף הקרקע.

ג. ובעל חוב ליתומים, כשגובה מנכסי אביהם עבור חוב שהיה לאביהם, אין לו זכות לגבות את חובו ממה שהשביחו הנכסים לאחר מיתת האב, והרי הוא משלם ליתומים עבור השבח שהשביחו הנכסים בכסף, ואינו צריך לשלם להם בנכסים.

והוא הדין גולן שהשביח, יכול הנגזל לשלם

מקרה של ילדה, אבל אין הכי נמי בסיפא גם במקרה שרק נתעברה ולא ילדה נוטל הגולן את השבח לעצמו.

ואם כן המשנה מתיישבת לדברי רב פפא בין כדעת רבי יהודה ובין כדעת רבי שמעון.

תניא בברייתא **כוותיה כשיטתו דרב פפא:**

ששנינו: **רבי שמעון אומר: רואין אותה כאילו היא הגזילה שומא [הוערכה] אצלו בכסף למחצה, לשליש ולרביע.**

אם כן מבואר בברייתא במפורש כדברי רב פפא, שדעת רבי שמעון היא שנוטל הגולן בשבח רק למחצה ולרביע, כיון שנחשב כמי שלקח את הבהמה לטפל בה ולהשביחה, ולכן אינו מקבל את כל הרווחים אלא רק את החלקם, כנהוג באותו מקום בתשלומי מלאכה זו.

אמר רב אשי: כי הוינן בי כאשר היינו לומדים בבית רב כהנא, איבעיא לן נשאלה לנו שאלה זו:

לרבי שמעון דאמר למחצה, לשליש ולרביע הוא דשקיל גולן, האם כי מסלקינן ליה כאשר משלמים לגולן עבור השבח — בדמי מסלקינן ליה בדמים משלמים לו את חלקו, או דילמא מבשרא שקול או שמא מן הבשר עצמו הוא לוקח?

ופשטנא ופשטנו את הספק מהא דאמר רב נחמן אמר שמואל: **שלשה שמין [מעריכים] להן את השבח שהשביחו ומעלין אותן בדמים, לשלם להם את השבח בכסף.**

אמר ליה רבינא: והא מעשים בכל יום, וקא מגבי והיה מגבה שמואל עבור בעל החוב מן הקונה אפילו שבח המגיע לכתפים:

אמר ליה רב אשי: לא קשיא:

הא, זה שהוא גובה אפילו שבח המגיע צא-א לכתפים, מדובר באופן דמסיק ביה כשיעור ארעא ושבחא, שגובה את הקרקע עבור חוב ששוויו כשיעור הקרקע עם השבח, שאז אינו צריך להחזיר לו את השבח.

הא, זה שצריך להחזיר לקונה שבח המגיע לכתפים, מדובר באופן דלא מסיק ביה אלא כשיעור ארעא, שאין לו חוב אלא בשיעור הקרקע בלא השבח. ואז צריך לשלם לקונה עבור השבח. ואינו צריך לתת לקונה את השבח מן הקרקע אלא יכול לסלקו בדמים, כמו שאמר שמואל לעיל.

אמר ליה רבינא: הניחא למאן דאמר הסובר שאי אית ליה זוזי ללוקח לא מצי מסלק ליה לבעל חוב בזוזי אלא יש לבעל החוב זכות

לו עבור השבח בדמים, ואינו צריך לתת לו מן השבח עצמו⁽¹²⁾.

כעת דנה הגמרא בדברי שמואל:

אמר ליה רבינא לרב אשי, מי אמר שמואל: כי בעל חוב ללוקח יהיב ליה נותן לו תשלום עבור שבח שהשביח בקרקע?

והאמר שמואל: בעל חוב גובה את השבח ואינו מחזיר לקונה כלום!

אמר ליה רב אשי: לא קשיא:

כאן שאמר שמואל שאינו גובה את השבח עבור חובו, מדובר בשבח המגיע לכתפים, כלומר שבח שהשביח הקונה עד שנשלם גידולו, שהוא כבר בשל ואפשר לבוא ולקחת את השבח על הכתפיים⁽¹³⁾, וכאן שאמר שמואל כי גובה את השבח, מדובר בשבח שאין מגיע לכתפים שעדיין לא נשלם גידולו והוא עובר לגמרי לרשות בעל החוב.

הר"ח, מה שונה בכור שיכול לסלק את האח הפשוט בדמים אף שיש לאח הפשוט חלק בגוף החפץ, ואילו הנגזל אינו יכול לסלק את הגזלן בדמים כשיש לגזלן חלק בגוף החפץ. ואפשר שבגזלן לא רצו להפסידו את גוף השבח שטרח ועשה, מפני תקנת השבים.

13. כך הוא דעת הר"ח וכן רש"י והר"ף. אבל ר"ת וכן הרשב"א מפרשים, כי הכוונה היא לשבח המגיע לכתפים — שעמלו בו. כלומר, יש שבח שנוצר מחמת עמל והוצאות, ויש שבח הבא מעצמו שלא מגיע שטרם עברו לכתפי האנשים. ובשם רב צמח גאון מובא שפירש: שבח המגיע לכתפים, כגון אילן שכבר גדל כל כך עד שמגיע לכתפי אדם.

בבית הגזלן וילדה נחשב שינוי, מה שאין כן אם גדל העובר אינו נחשב שינוי אלא אם כן גדל בכמות ניכרת.

12. כך ביאר תוספות, ומה שאמר שמואל "שלשה", תנא ושייר, ששייר גם אריס, שאם בא לסלקו מאריסותו, יכול לשלם לו עבור השבח שהשביח בדמים, ואינו צריך לתת לו מן השבח עצמו. וכן דעת רוב המפרשים.

אבל דעת הר"ח שמכאן יש לדייק: כי שלשה דווקא ולא יותר. ומשמע מכאן שהגזלן שאינו נמנה עמהם — אין שמים לו אלא נוטל מגוף השבח. וכן היא דעת הראב"ד [בהשגותיו לרמב"ם גזילה ב ב, וכן בחידושו].

הקובץ שיעורים [אות קז] מקשה לדעת